

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1979 METAI

VILNIUS „MOKSLAS“ 1981

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEM BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1979

VILNIUS

1981

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1979

VILNIUS

198

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ
ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

ГОД 1979

ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1981

Redakcinė kolegija

Jonas DOBROVOLSČAS, Mečislovas JUČAS, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS, Giedrė NIUNKIENĖ, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė), Henrikas ŠADŽIUS, Adolfas TAUTAVIČIUS, Bronius VAITKEVIČIUS (vyr. redaktorius), Regina ŽEPKAITĖ (vyr. redaktorius pavaduotoja)

Išleista LTSR MA Istorijos instituto užsakymu

Li 237

Lietuvos istorijos metraštis = Ежегодник истории Литвы = The year-book of Lithuanian history / LTSR MA, Istorijos in-tas, LTSR istorijos problem. moksl. taryba; Red. kolegija: B. Vaitkevičius (vyr. red.) ir kt.— V.: Mokslas.

Leidž. nuo 1973 m.

1979 m. 1981. 176 p. Lygiagr. antr. taip pat vok. Str. santr. rus. LTSR MA istorijos in-to leid. 1979 m. bibliogr. / O. Adomonienė, p. 141—143. Bibliogr. nuorodos išnašose.

0505040000

BBK 63.3(2Liet.)
9(TL)

M $\frac{10604-071}{M854(10)-81}$ Z-81

© LTSR MA Istorijos institutas, 1981

MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA

Disertacijos

LIETUVOS TSR MOKSLININKAI — ISTORIJOS DAKTARAI

Mulevičius Leonas (g. 1927 m.), ist. k. (1964 m.), LTSR MA Istorijos in-to v. m. b. Dis. tema — „Valstiečių judėjimas Lietuvoje 1864—1904 m.“ (07.00.02 — TSRS istorija).

Apginta 1978.XII.1 Specializuotoje taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D.061.01.05) prie VU. Oficialūs oponentai: ist. dr. N. Leščenko, ist. dr. B. Litvakas ir ist. dr. prof. B. Dundulis.

Aukščiausioji atestacinė komisija laipsnį suteikė 1979.XII.28.

1979 m. APGINTOS ISTORIJOS KANDIDATO DISERTACIJOS

1. **Butkuvienė Anelė Petronelė** (g. 1942 m.), Kauno medicinos in-to TSKP istorijos ir politinės ekonomijos katedros vyr. dėst. Dis. tema — „Lietuvos KP veikla, vystant sveikatos apsaugą brandaus socializmo sąlygomis respublikoje (1961—1970 m.)“ (07.00.01 — TSKP istorija). Moksl. vad. ist. k. doc. A. Beržinskaitė.

Apginta 1979.V.30 Specializuotoje taryboje daktaro laipsniams teikti (D.061.01.05) prie VU. Oficialūs oponentai: ist. dr. prof. V. Germanas ir ist. k. doc. E. Jančauskas. Kolektyvinis oponentas: Kauno A. Sniečkaus politechnikos in-tas.

2. **Čaplikas Juozas** (g. 1929 m.), VU TSKP istorijos katedros aspirantas. Dis. tema — „Partinis vadovavimas politiniam-masiniam darbui kaime (1966—1975 m.)“ (07.00.01 — TSKP istorija). Moksl. vad. ist. dr. prof. K. Surblys.

Apginta 1979.V.30 Specializuotoje taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D.061.01.05) prie VU. Oficialūs oponentai: ist. dr. prof. M. Burokevičius ir ist. k. doc. O. Pakėnienė. Kolektyvinis oponentas: VISI TSKP istorijos katedra.

3. **Kaunas Domas** (g. 1949 m.), VU Mokslinės informacijos katedros asistentas. Dis. tema — „Lietuviškos spaudos padėtis Klaipėdos krašte vokiečių viešpatavimo metais (iki 1919 m.)“ (07.00.02 — TSRS istorija. Lietuvos TSR istorija). Moksl. vad. ist. k. doc. L. Vladimirovas.

Apginta 1979.III.14 Specializuotoje taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D.061.01.05) prie VU. Oficialūs oponentai: ist. dr. V. Merkys ir ist. k. A. Matulevičius. Kolektyvinis oponentas: VVPI TSRS istorijos katedra.

4. **Kochanovskis Genadijus Aleksandrovičius** (g. 1936 m.), Minsko srities Moločno kraštotyris muziejaus dir. pav. Dis. tema — „Archeologijos ir kraštotyrynės istorijos formavimasis feodalizmo epochoje Baltarusijoje“ (07.00.06 — archeologija). Moksl. vad. ist. dr. L. Pobilis.

Apginta 1979.IV.24 Specializuotoje taryboje K-376 moksliniams laipsniams teikti prie LTSR MA Istorijos in-to. Oficialūs oponentai: ist. dr. P. Rapportas ir ist. k. L. Aleksejevas. Kolektyvinis oponentas: LTSR MA Istorijos in-to Archeologijos sektorius.

5. **Monkevičius Kazys** (g. 1942 m.), VISI TSKP istorijos katedros dėst. Dis. tema — „Vakarų Baltarusijos KP veikla, vadovaujant revoliucinei Vilniaus krašto darbo žmonių kovai 1926—1938 m.“ (07.00.01 — TSKP istorija). Moksl. vad. ist. dr. prof. K. Navickas.

Apginta 1979.V.30 Specializuotoje taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D.061.01.05) prie VU. Oficialūs oponentai: LTSR MA narys kor. ist. dr. prof. R. Šarmaitis ir ist. k. doc. G. Lempertas. Kolektyvinis oponentas: VVPI TSKP istorijos katedra.

6. Puzinavičius Bronius (g. 1948 m.), LTSR MA Istorijos in-to j. m. b. Dis. tema — „Miesto kapitalistinių elementų likvidavimas Tarybų Lietuvoje socializmo kūrimo metais (1940—1948 m.)“ (07.00.02 — TSRS istorija). Moksl. vad. ist. k. H. Šadžius.

Apginta 1976.XII.6 Specializuotoje taryboje K-376 moksliniams laipsniams teikti prie LTSR MA Istorijos in-to. Oficialūs oponentai: ist. dr. R. Pullat ir ist. k. doc. S. Juonienė. Kolektyvinis oponentas: VVPI TSRS istorijos katedra.

7. Užtupas Vilius (g. 1927 m.), VU Istorijos fak-to žurnalistikos katedros dėst. Dis. tema — „Lietuvos XVI—XVIII a. spaustuvės. Jų išleistų knygų tematika ir apipavidalinimas“ (05.25.04 — Knygotyra). Moksl. vad. filol. k. doc. A. Belovickaja.

Apginta Maskvos poligrafijos in-to Specializuotoje taryboje (K.063.39.02). Oficialūs oponentai: ist. dr. E. Nemirovskis ir filol. k. V. Bezjazičnas. Kolektyvinis oponentas: LTSR MA Istorijos in-tas.

8. Visockis Albinas (g. 1948 m.), VPI Visuotinės istorijos katedros vyr. dėst. Dis. tema — „Lietuvos kolūkiai pagreitinto mokslinio techninio progreso sąlygomis (1959—1975 m.)“ (07.00.02 — TSRS istorija). Moksl. vad. ist. dr. prof. B. Vaitkevičius.

Apginta 1979.XII.6 Specializuotoje taryboje K-376 moksliniams laipsniams teikti prie LTSR MA Istorijos in-to. Oficialūs oponentai: ist. dr. M. Vilcanas ir ist. k. doc. R. Krutulytė. Kolektyvinis oponentas: VU Lietuvos TSR istorijos katedra.

O. Adomonienė

Konferencijos, pasitarimai, simpoziumai

BALTARUSIJOS, LIETUVOS IR UKRAINOS JAUNŲJŲ ISTORIKŲ KONFERENCIJA

1979.II.22 Minske, Baltarusijos TSR MA Istorijos in-te įvyko Baltarusijos ir Lietuvos TSR MA Istorijos in-tų Jaunųjų mokslininkų tarybų suorganizuota II tarprespublikinė jaunųjų istorikų konferencija, skirta Baltarusijos KP ir Baltarusijos TSR 60-mečiui, taip pat Lietuvos KP ir Tarybų valdžios įkūrimo Lietuvoje 60-mečiui pažymėti. Konferenciją įžanginiu žodžiu pradėjo Baltarusijos MA Istorijos in-to direktorius ist. dr. P. Petrikovas. Baltarusijos, Lietuvos ir Ukrainos jaunieji istorikai perskaitė 18 pranešimų. Lietuvos istorikai skaitė tokius pranešimus: E. Grunskis — „Tarybų Lietuvos statybinių organizacijų bendradarbiavimas su socialistinės sandraugos šalimis šiuolaikiniame etape“, D. Lemežienė — „Lietuvos TSR inžinerinės-techninės inteligentijos sudėties kaita 1959—1970 metais“, J. Rekešius — „Lietuvos profsąjungų vaidmuo komunistiškai auklėjant darbo žmones 1959—1970 m.“, A. Šoliūnas — „Sąjunginių respublikų bendradarbiavimas keliant gyventojų gerovę (Lietuvos TSR medžiaga)“, T. Taršilova — „Apie Lietuvos TSR kolūkių materialinės-techninės bazės plėtimą devintajame penkmetyje“, A. Visockis — „Vadovaujančių Lietuvos žemės ūkio darbuotojų kvalifikacijos pasikeitimas 1959—1970 m.“, F. Žigaras — „Lietuvos TSR bendradarbiavimas su kitomis tarybinėmis respublikomis vystant chemijos pramonę (1966—1975 m.)“. Diskusijoje kalbėjo: A. Šoliūnas, A. Visockis, T. Taršilova, E. Grunskis.

Priimtoje rezoliucijoje rekomenduojama ir ateityje palaikyti glaudžius kaimyninių respublikų jaunųjų istorikų kontaktus.

Konferencijos pranešimų pagrindu parengtas spaudai atskiras leidinys.

A. Visockis

MININT ŽYMIĄ SUKAKTĮ

1979 m. sukako 60 metų, kai buvo įkurta jungtinė Lietuvos ir Baltarusijos TSR. Šiai datai paminėti 1979.II.27 Lietuvos TSR MA Istorijos in-te įvyko tarprespublikinė mokslinė konferencija, kurią organizavo Lietuvos ir Baltarusijos TSR Mokslų Akademijų Istori-

jos in-tai. Konferencijos darbe dalyvavo žymūs Lietuvos ir Baltarusijos istorikai. Jie perskaitė 4 pranešimus ir 5 informacijas.

Konferenciją pradėjo Lietuvos TSR MA akad. V. Niunka. (Jo kalbą žr. p. 153).

Baltarusijos TSR MA nario koresp. P. Petrikovo ir prof. ist. dr. K. Surblio paruoštame pranešime „Didysis Spalis lietuvių ir baltarusių tautų istorijoje“ buvo nurodoma, kad lietuvių ir baltarusių tautų kova prieš išnaudojimą ir nacionalinę priespaudą buvo visos šalies dirbančiųjų bendros kovos sudėtinė dalis. Impulsą šiai kovai davė Spalio revoliucija. Autoriai pabrėžė, kad Lietuvos ir Baltarusijos TSR sukūrimas— didelės svarbos įvykis abiejų tautų istorijoje. Tai naujo tipo valstybingumas, kuris panaikino išnaudojimą, nacionalinę priespaudą, nelibę. Nors Tarybų valdžiai Lietuvoje ir vakarų Baltarusijoje užgniauzė buržuaziniai nacionalistai ir užsienio interventai, tačiau Lietuvos ir Baltarusijos TSR sukūrimas turėjo didžiulę reikšmę. Autoriai supažindina su tolesniu abiejų tautų istoriniu keliu, laimėjimais, kuriuos šiandien pasiekė lietuvių ir baltarusių tautų ekonomika, mokslas, kultūra.

Pranešime „Baltarusijos Tarybų Socialistinės Respublikos įkūrimas“ Baltarusijos TSR MA narė koresp. N. Kamenskaja supažindino su Baltarusijos TSR įkūrimu, pirmaisiais Tarybų valdžios žingsniais, pirmąja Baltarusijos TSR Konstitucija. Parodoma Baltarusijos Laikinosios revoliucinės darbininkų ir valstiečių vyriausybės sudarymas, jos veikla. Autorė pažymėjo svarbią Baltarusijos KP pirmojo suvažiavimo reikšmę vietiniams partiniams organams kurti.

Prof. ist. dr. B. Vaitkevičius pranešime „Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įkūrimas“ apibendrintai panagrinėjo 1918—1919 m. įvykius: lietuviškosios buržuazijos bendradarbiavimą su kaizeriniais okupantais, revoliucinės situacijos susidarymą Lietuvoje, Lietuvos KP įkūrimą, Tarybų valdžios paskelbimą. Autorius pabrėžė, kad Tarybų Lietuva buvo suvereni darbininkų ir vargingųjų valstiečių socialistinė valstybė. Tarybų Lietuvos suverenumą garantavo Tarybų Rusija, 1918 m. gruodžio 22 d. pripažindama Tarybų Lietuvos nepriklausomybę. B. Vaitkevičius glaustai nušvietė, kaip buvo kuriama Tarybų Lietuvos Raudonoji Armija, kur vyko kovos veiksmai 1919 metais. Autorius pabrėžė klasinį-pilietinį dirbančiųjų kovos su interventais ir buržuaziais nacionalistais pobūdį, nurodė, kad 1918—1919 m. kova—tai 1917 m. revoliucijos tęsinys, akcentavo šių mūšių reikšmę tolesnei liaudies kovai prieš išnaudojimą, už laisvę, lygybę.

Pranešime „Lietuvos ir Baltarusijos TSR įkūrimas ir jungtinės respublikos darbo žmonių kova Tarybų valdžiai apginti“ Baltarusijos TSR MA Istorijos in-to moksl. bendr. I. Lomaka pagrindiniais bruožais parodė, kaip buvo sprendžiamas nacionalinis klausimas, nušvietė to meto tarptautinę padėtį, artimiausius partijos uždavinius, Lietuvos ir vakarų Baltarusijos komunistų partijų uždavinių bendrumą, jų kovą prieš interventus ir vietinius nacionalistus, bendros partijos ir jungtinės tarybinės respublikos sukūrimo priežastis. Autorius trumpai kalbėjo ir apie Lietuvos bei Baltarusijos Raudonosios Armijos kūrimą.

Informacinius pranešimus padarė: Baltarusijos TSR MA Istorijos in-to moksl. bendr. P. Baško („Socialistinių pertvarkymų pradžia Baltarusijos TSR“), Lietuvos TSR MA Istorijos in-to moksl. bendr. Z. Vasiliauskas („Vilniaus gynimas 1919 metų balandįje“), ist. kand. M. Tamošiūnas („Kovos dėl Tarybų valdžios įkūrimo ir įtvirtinimo Lietuvoje naujausioji istoriografija“), ist. dr. P. Selivanovas („Kovos dėl Tarybų valdžios Baltarusijoje naujausioji istoriografija“) ir ist. kand. N. Ivanovas („Buržuazinės istoriografijos Lietuvos ir Baltarusijos įkūrimo klausimais kritika“).

P. Baško trumpai charakterizavo pirmųjų B TSR pertvarkymų istoriografiją, pažymėjo, kad daugelis šio laikotarpio klausimų dar nepakankamai nušviesti: kultūros-švietimo darbas pirmaisiais Tarybų valdžios metais, darbininkų vaidmuo vykdant nacionalizaciją, darbininkų kontrolės, pramonės struktūros, darbininkų klasės sudėties ir kt. klausimai.

Z. Vasiliauskas akcentavo, kad lietuviškoji buržuazija neįstengė viena kovoti prieš darbininkų ir valstiečių valdžią. Daugiausia ji rėmėsi vokiečių ir lenkų interventais. Autorius parodė, kaip buvo kuriamos Tarybų Lietuvos ginkluotosios pajėgos, karinis revoliucinis komitetas bei vietiniai Tarybų valdžios ir kariniai organai. Pagrindinis dėmesys buvo skiriamas Vilniaus gynybai 1919 m. balandžio mėnesį, šio gynimo istorinei reikšmei.

M. Tamošiūnas išvardijo svarbiausius darbus, parašytus paskutiniais metais, 1918—1919 m. revoliucinių įvykių Lietuvoje klausimais, juos įvertino. Tai 4 monografijos, 7 straipsnių rinkiniai, 3 dokumentų rinkiniai, 1 statistinis rinkinys ir kiti bendro

pobūdžio darbai; apgintos 3 disertacijos. Pranešėjas nurodė, kad tyrinėtojai akcentuoja revoliucinės kovos internacionalizmą, pirmiausia bendrą lietuvių ir baltarusių tautų revoliucinę kovą.

P. Selivanovas glaustai pateikė 1918—1919 m. įvykių Baltarusijoje istoriografiją, nurodė, kokie klausimai nušviesti išsamiau, kokius reikia iširti giliau. Autorius pažymėjo, kad per paskutiniuosius 10 metų padaryta nemažai: parašyta 18 monografijų, 12 brošiūrų, daugiau kaip 20 straipsnių, 10 disertacijų. Šiuose darbuose nagrinėjamos revoliucijos prielaidos, karinių ir administracinių organų kūrimas, profsąjungų veikla, socialinė-ekonominė politika, tarybų kūrimasis Baltarusijoje, masių revoliucionizavimosi procesas ir kt.

N. Ivanovo pranešime nurodomos pagrindinės buržuazinės istoriografijos kryptys sprendžiant jungtinės Lietuvos ir Baltarusijos Tarybų Socialistinės Respublikos sukūrimo klausimą, pažymimas buržuazinių koncepcijų nepagrįstumas aiškinant lenininę nacionalinę politiką.

Baigiamąjį žodį tarė Baltarusijos TSR MA narys koresp. P. Petrikovas. Jis pasakė, jog konferencija davė teisingą mokslinių tyrimų orientaciją ir jaunimo auklėjimo kryptį.

Konferencijos dalyviai priėmė rezoliuciją, kurioje nurodoma Lietuvos ir Baltarusijos TSR 60-mečio reikšmė, apibūdinami konferencijoje padaryti pranešimai. Konferencijos dalyvių nuomone, ir toliau reikia tęsti praeities tyrinėjimo darbą, bendradarbiauti tokiuose forumuose.

J. Matusevičius

V. NIUNKOS IŽANGINIS ŽODIS, PRADEDANT MOKSLINĘ KONFERENCIJĄ, SKIRTA LIETUVOS IR BALTARUSIJOS TSR ĮKŪRIMO 60-MEČIUI

Gerbiami draugai!

Lietuvių ir baltarusių tautas sieja seni draugystės ir bendradarbiavimo ryšiai. Jos drauge kovojo prieš savus ir svetimus išnaudotojus. Ypač išryškėjo abiejų tautų klasinis solidarumas kovoje prieš vienvaldystę ir kapitalizmą. Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos pergalė Rusijoje atvėrė naują puslapį lietuvių ir baltarusių tautų istorijoje, sudarė sąlygas jų socialiniam ir nacionaliniam atgimimui bei progresui. Bolševikų partijos vadovaujami Lietuvos ir Baltarusijos darbo žmonės, sekdami Rusijos proletariato pavyzdžiu, nuvertė kapitalizmą ir įkūrė savo žemėse Tarybų valdžią. Neseniai (1978.XII.—1979.I) su dideliu džiaugsmu atšventėme Tarybų valdžios paskelbimo ir komunistų partijų Lietuvoje ir Baltarusijoje įkūrimo 60-mečį. „Tarybų valdžios paskelbimas,— sakoma TSKP, TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo ir TSRS Ministrų Tarybos sveikinime Tarybų Lietuvos darbo žmonėms,— naujos, tarybinės santvarkos, laisvos nuo išnaudojimo, socialinės ir nacionalinės priespaudos, įtvirtinimas turėjo didelę istorinę reikšmę, buvo visuotiniai ir karštai Lietuvos darbo žmonių remiamas“.

Šiandieną sukanka 60 metų, kai Lietuvos ir Baltarusijos tarybinės respublikos susijungė į Lietuvos ir Baltarusijos TSR (Litbelą). Ši sąjunga turėjo svarbią politinę ir gynybinę reikšmę, ir nūnai šį istorinį faktą mes pažymime kaip dar vieną ryškų bendros mūsų tautų kovos už geresnę ateitį pavyzdį. Visų tarybinių respublikų siekimas glaudesnės sąjungos, jų noras susijungti su RTFSR ar tarpusavyje — to meto revoliucinio išsivadavimo judėjimo būdingas bruožas. Tautų susijungimo į brolišką, vieningą šeimą iniciatyva priklauso RKP(b), didžiajam Leninui. Pirmiausia buvo pripažinta esanti būtina susijungti Lietuvos ir Baltarusijos tarybinėms respublikoms, esančioms šalies vakarinėje dalyje. Lietuvos ir Baltarusijos TSR įkūrimą sąlygojo būtinumas sutelkti visas abiejų respublikų jėgas bei išteklius tarptautinio imperializmo ir visų pirma vienos jo grandies — reakcinės buržuazinės-dvarininkinės Lenkijos, kuri atvirai kėsinosi į tarybinės Lietuvos ir Baltarusijos žemes,— grėsmės akivaizdoje. Lietuva ir Baltarusija, būdamos Tarybų valdžios Vakaruose forpostu, priverstos buvo vienos iš pirmųjų atremti imperialistų smūgius, pridengti nuo jų revoliucijos židinį — Tarybų Rusiją. Todėl dviejų tarybinių respublikų susijungimas to meto konkrečiomis istorinėmis aplinkybėmis atitiko ir Tarybų Rusijos, ir Lietuvos, ir Baltarusijos bendros kovos prieš imperialistus interesus.

Svarbiai mūsų tautoms istorinei datai — Litbelo įkūrimui — ir skirta ši mokslinė konferencija; jos uždavinys — pagilinti šios problemos tyrimą. Leiskite, brangūs draugai, jungtinę Lietuvos ir Baltarusijos TSR Mokslų Akademijų istorikų konferenciją paskelbti pradedant ir palinkėti jos dalyviams sėkmingo darbo.

SAJUNGINĖ MOKSLINĖ KONFERENCIJA ISTISINĖS KOLEKTYVIZACIJOS VAKARINIUISE TSRS RAJONUOSE 30-MEČIUI PAŽYMĖTI

1979.VI.26—28 Vilniuje įvyko sąjunginė mokslinė konferencija tema: „Žemės ūkio kolektyvizacijos problemos Pabaltijyje, vakarinėse Ukrainos, Baltarusijos ir Moldavijos srityse“. Ji buvo skirta ištisinės kolektyvizacijos vakariniuose TSRS rajonuose 30-mečiui pažymėti. Dalyvavo apie 100 istorikų ir ekonomistų iš Maskvos, Talino, Rygos, Kišiniovo, Lvovo, Užgorodo, Minsko, Daugpilio, Simferopolio bei mūsų respublikos.

Konferenciją įžanginiu žodžiu atidarė TSRS MA narys koresp. I. Kovalčenka. Plenariniame posėdyje pranešimus padarė Lietuvos TSR Ministrų Tarybos pirmininko pavad. V. Vazalinskas, Lietuvos TSR žemės ūkio ministro pirmasis pavad. V. Ožičūnas, ist. dr. I. Volkovas. Po to buvo svarstomi pranešimai ir iki konferencijos išleista medžiaga (Тридцать лет по социалистическому пути. Тезисы докладов и сообщений всесоюзной научной конференции, посвященной проблеме коллективизации сельского хозяйства Прибалтики, западных областей Украины, Белоруссии и Молдавии; ч. 1. Предпосылки и процесс коллективизации, ч. 2. Социально-экономические итоги коллективизации, 1979). Kalbėjo: A. Jefremenka (Vilnius), L. Repida (Kišiniovas), V. Karaliūnas (Ryga), J. Tamošiūnas (Vilnius), A. Rusmanas (Talinas), E. Žagaras (Ryga), V. Mališauskas (Vilnius), V. Michniukas (Minskas), A. Moraris (Kišiniovas), G. Tido (Talinas), E. Janverk (Maskva), K. Kucenka (Užgorodas), V. Savčenka (Ryga), S. Guculas (Kišiniovas), E. Beliazo (Minskas). Baigiamąjį žodį tarė I. Volkovas.

Konferencijos dalyviai aplankė respublikos kolūkius, pabuvojo Trakuose, Kaune, Liaudies buities muziejuje Rumšiškėse.

A. Visockis

MOKSLINĖ KONFERENCIJA I LIETUVOS STATUTO 450-OSIOMS METINĖMS PAŽYMĖTI

1979.IX.29 sukako 450 metų nuo I Lietuvos Statuto paskelbimo. Mokslinę konferenciją šiam jubiliejui lapkričio 27—28 d. suorganizavo Vilniaus V. Kapsuko universitetas ir Lietuvos TSR MA Istorijos institutas. Dalyvavo Maskvos, Baltarusijos, Ukrainos ir Lietuvos mokslininkai. Pranešimus padarė: akad. J. Jurginis (LTSR MA Istorijos in-tas) — „I Lietuvos Statutas — Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės, istorijos ir kultūros paminklas“, ist. dr. Z. Kopiskis (BTSR MA Istorijos in-tas) — „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestai XVI—XVII a. pirmosios pusės valstybės įstatymuose“, ist. dr. A. Choroškevič (TSRS MA Istorijos in-tas) — „I Lietuvos Statutas ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės religinė politika“, ist. k. I. Valikonytė (Vilniaus un-tas) — „I Lietuvos Statutas — vienas svarbiausių šaltinių LDK moterų padėčiai tirti“, doc. J. Jucho (BTSR un-tas) — „Teismo proceso teisė 1529 metų Statute“, ist. k. M. Byčkova (TSRS MA Istorijos in-tas) — „Lietuvos Statutas ir tarnybinių kunigaikščių padėtis“, teis. k. V. Andriulis (LTSR MA Filosofijos, sociologijos ir teisės in-tas) — „Feodalinės kilnojamos nuosavybės teisminės apsaugos ypatumai I Lietuvos Statute“, fil. k. E. Doroševičius (BTSR MA Filosofijos ir teisės in-tas) — „Švietėjiškos idėjos T. Čackio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės statutų komentaruose“, T. Vlasova (Vilniaus un-to Rusų kalbos katedros asist.) — „Apie I Lietuvos Statuto (1529 m.) baltarusiškųjų nuorašų kai kurias kalbines ypatybes“, doc. A. Grickevičius (BTSR Kultūros in-tas) — „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės I Statutas ir miestai“, V. Rumianceva (LTSR MA Istorijos in-tas) — „I Lietuvos Statuto reikšmė heraldikos raidai Ukrainoje“, ist. dr. M. Jučas (LTSR MA Istorijos in-tas) — „III Lietuvos Statuto teisinės normos XVII—XVIII a. teismų praktikoje“, O. Todijčiuk (UTSR MA Istorijos in-tas) — „Maskvos Rusijos istorijos ir senienų draugijos įnašas tiriant Lietuvos statutus“.

filos. k. V. Kononas (BTSR MA Filosofijos ir teisės in-tas) — „Krikščioniškojo renesansinio humanizmo idėjų atspindžiai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės 1529 m. Statute“, **M. Spiridonovas** (BTSR MA Istorijos in-tas) — „Valstiečių įbaidžiavinimas ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės 1529 m. Statutas (pagal teismo bylas)“, ist. k. **I. Šekera** (UTSR MA Istorijos in-tas) — „Lietuvos statutai ir teisinė valstiečių padėtis Ukrainoje XVI a.“, **I. Starostina** (TSRS MA Istorijos in-tas) — „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės raida XV—XVI a. (lyginant 1468 m. teisyną, sričių privilegijas ir 1529 m. Statutą)“, ist. k. **E. Gudavičius** (LTSR MA Istorijos in-tas) — „Kelios klaidos I Lietuvos Statuto nuorašuose (lotyniškosios redakcijos archetipo klausimu)“, **L. Moskvič** (UTSR MA Istorijos in-tas) — „Lietuvos statutai tarybinėje Ukrainos istoriografijoje“, **prof. S. Lazutka** (Vilniaus un-tas) — „Akademinis I Statuto leidimas kaip daugiamečio tyrinėjimų rezultatas“.

Diskusijose pasisakė dauguma konferencijos dalyvių. Buvo aptarti kai kurie pranešimų teiginiai. Daug dėmesio pasisakiusieji skyrė akademiniam I Statuto leidimui, kurio dvi knygos jau atiduotos spausdinti ir numatytos išleisti iki 1982 metų.

Apibendrinamas konferencijos rezultatus, Vilniaus un-to prorektorius prof. **A. Bikelis** pažymėjo didelę Lietuvos statutų tyrinėjimų svarbą ir didžiai įvertino tarybinės istoriografijos pasiekimus. Tyrinėjimų svarbą pabrėžė ir priimtas konferencijos nutarimas. Pranešimų medžiaga numatyta išleisti atskiru leidiniu.

E. Gudavičius

VOKIETIJOS DEMOKRATINĖS RESPUBLIKOS ĮKŪRIMO 30-OSIOMS METINĖMS

1979.X.4 Lietuvos TSR MA įvyko mokslinė konferencija Vokietijos Demokratinės Respublikos įkūrimo 30-osioms metinėms pažymėti. Ją pradėjo Partijos istorijos in-to prie LKP CK direktorius **R. Šarmaitis**. Pranešimus padarė: **K. Tiškevičius** (Vilniaus aukštosios partinės mokyklos rektorius) — „TSKP ir VVSP vaidmuo stiprinant TSRS ir VDR tautų draugystę ir bendradarbiavimą“, **B. Zaikauskas** (LTSR valstybinio plano komiteto pirmininko pirmasis pavaduotojas) — „Lietuvos TSR ir VDR ekonomikos, mokslo ir technikos ryšiai“, **A. Preislas** (VVSP Erfurto apygardos komiteto sektoriaus vedėjas) — „VVSP Erfurto apygardos partinės organizacijos politinis ideologinis darbas šiuolaikinėmis sąlygomis“, **G. Discius** (Erfurto apygardos Internacionalinio darbo tarybos lektorių grupės vadovas) — „VDR Erfurto apygardos draugiško bendradarbiavimo su Lietuvos TSR raida“, **M. Požarskas** (LTSR valstybinio leidyklų, poligrafijos ir knygų prekybos reikalų komiteto pirmininko pavaduotojas) — „Tarybų Lietuvos kultūrinis bendradarbiavimas su VDR“, **dr. V. Biuchneris** (Erfurto **E. Telmano** partinės mokyklos marksizmo-leninizmo filosofijos katedros vedėjas) — „VDR 30 metų — vokiečių socialistinės nacijos VDR formavimosi ir sėkmingo vystymosi metai“, **J. Jurginis** (LTSR MA akademikas) — „Lietuvių ir vokiečių kultūrinių ryšių istorinė reikšmė“, **M. Tamošiūnas** (Partijos istorijos in-to prie LKP CK mokslinis sekretorius) — „Istoriografija apie Lietuvos ir Vokietijos kompartijų bendradarbiavimą 1918—1940 metais“. Konferencijos darbą apibendrino **B. Vaitkevičius** (LTSR MA Istorijos in-to direktorius).

F. Žigaras

12-OJI PABALTIJOS MOKSLO ISTORIKŲ KONFERENCIJA

1979.X.23—26 Vilniuje vyko 12-oji Pabaltijo mokslo istorikų konferencija; ją organizavo Tarybinio nacionalinio gamtos mokslų ir technikos istorijos ir filosofijos susivienijimo Lietuvos skyrius, LTSR MA Istorijos institutas ir Vilniaus universitetas. Konferencijoje dalyvavo daugiau kaip 260 žmonių iš Vilniaus, Kauno, Rygos, Maskvos, Leningrado, Talino, Tartu, Kijevo, Minsko, Odesos ir kitų Tarybų Sąjungos miestų, svečiai iš Varšuvos, Prahos, Torunės. Ją atidarė LTSR MA prezidentas **J. Matulis**. Įžanginį žodį tarė Susivienijimo Lietuvos skyriaus pirmininkas LTSR MA tikrasis narys ir Tarp-tautinės mokslų istorijos akademijos narys koresp. **P. Slavėnas**. Jis aptarė beatsi-

randančią Pabaltijo mokslo istorikų konferencijų tradiciją, nuo 1958 m. pastoviai puoselėjamą šių respublikų sostinėse. P. Slavėnas atkreipė dėmesį į vis augantį dalyvių skaičių, į konferencijų organizavimo problemas ir svarbiausia — į originalius darbus ir leidinius, kurie pasirodo konferencijų išvakarėse.

Plenarinius posėdžius (jų buvo 4) baigė žymaus tarybinio mokslininko akad. B. Kędrovo ir A. Ogurcovo (Maskva) pranešimas (skaitė A. Ogurcovas) „Apie marksistinę gamtos mokslo istorijos koncepciją“. Su dideliu dėmesiu buvo išklausti pranešimai, apibendrinantys gamtos mokslų patyrimą: N. Ovčnikovo (Maskva) — „Metodologinės minties istoriniai tipai“ ir G. Bykovo (Maskva) — „Gamtos mokslai ir dabartis“. Pabaltijo mokslo tematikai skirti pranešimai: J. Stradinis (Ryga) — „Pabaltijys ir tarpeuropiniai moksliniai kontaktai“, J. Stradinis, J. Krikštopaitis, P. Miursepas, H. Iglanė (Ryga, Vilnius, Tartu) — „A. Einšteinas ir Pabaltijys“ (skaitė J. Krikštopaitis), A. Šaminas (Maskva) — „Gamtos mokslų ir medicinos tematikos inkunabulai Pabaltijo respublikų bibliotekose“.

Svarbiausiu konferencijos renginiu reikia laikyti simpoziumą „Vilniaus universitetui 400 metų“. Plenarinį posėdį pradėjo universiteto rektorius akad. J. Kubilius. Pranešime „Vilniaus universitetas šiandien“ jis atskleidė panoramą, kurioje aiškiai atsispindi dabartinės aukštosios mokyklos užmojai ir pasiekimai. Jais teisėtai didžiujasi mūsų respublika. Prof. M. Jučas pranešime „Vilniaus akademijos įsteigimas“ išanalizavo istorines, politines ir mokslines sąlygas, nulėmusias universiteto įkūrimą. Simpoziumas vyko 5-iose sekcijose, kur buvo diskutuojama bendraisiais Vilniaus universiteto istorijos, fizikos-matematikos, medicinos, chemijos ir biologijos, geografijos ir geologijos mokslo istorijos klausimais. Be to, buvo aptarta galimybė susigrąžinti (bent iš dalies) įvairiu metu išsklaidytus universiteto fondus (rankraščius, knygas, paveikslus, inventorių). Sis pageidavimas užfiksuotas konferencijos rezoliucijoje.

Konferencijos medžiaga buvo išleista trimis leidiniais: «Вопросы истории науки и техники Прибалтики», «Вопросы медицины и биологии» и «Роль Вильнюсского университета в развитии науки», kurie buvo išsiusti autoriams prieš konferenciją. Juose buvo paskelbta 161 pranešimo medžiaga (bendra apimtis — 27,7 sp. l.), iš jų 49 (27,7%) publikacijos medicinos istorijos klausimais, 19 (10,8%) — bendraisiais mokslo istorijos, 16 (9,1%) — geografijos istorijos, 15 (8,5%) — metodologijos, 14 (7,9%) — fizikos-matematikos istorijos, 13 (7,4%) — technikos istorijos, 11 (6,2%) — biologijos istorijos, 10 (5,7%) — mokslo tyros, 10 (5,7%) — geologijos istorijos, 8 (4,5%) — fizikos istorijos ir 6 (3,4%) — chemijos istorijos klausimais. 63 pranešimai pašvesti Vilniaus universiteto istorijai.

Konferencijoje buvo aptartas kolektyvinio leidinio „Pabaltijo astronomijos istorija“ rankraštis.

Konferencijos dalyviams buvo organizuota ekskursija „Senasis Vilniaus universitetas ir jo įžymybės“, išvyka „Kauno istoriniai paminklai ir muziejai“, bendras dalyvių susitikimas, delegacijų vadovų susitikimas su universiteto rektoriumi, susitikimas su Farmacijos muziejaus (Kaune) įkūrėjais, Tarybinio gamtos mokslų ir technikos istorijos ir filosofijos susivienijimo vadovų pasitarimas.

Susivienijimo vadovų pasitarime buvo aptartas konferencijos rezoliucijos projektas, išklaudyta informacija apie sekančią konferenciją (Ryga, 1982) ir diskutuojama, kaip pagerinti būsimų konferencijų organizavimą. Iškelta mintis riboti dalyvių skaičių, kelti griežtesnius reikalavimus pranešimams.

Konferencijos dalyviai atkreipė dėmesį į puikiai restauruotą universiteto senąjį ansambli, Mokslinės minties muziejų, į „Vilniaus universiteto istorijos“ išleidimą ir kt.

Baigiamajame plenariniame posėdyje priimtoje rezoliucijoje pabrėžiama, kad būtina plėsti darbus iš mokslo metodologijos ir mokslo tyros, publikuoti daugiau apibendrinančių monografijų apie įvairių mokslo ir technikos šakų raidą, apie atskirų mokslo centrų istoriją, siekti, kad aukštosiose mokyklose būtų įvestas bendrųjų ir atskirų disciplinų mokslo istorijų kursas, rengiami mokslo ir technikos istorijos specialistai aspirantūroje ir jų stažuotės mokslų centruose.

Rekomenduota sekančiose konferencijose nagrinėti tik stambias temas ir problemas iš anksto skelbiant konferencijos devizą; stengtis, kad būtų įtraukiami žymių mokslo istorijos specialistų apibendrinantys pranešimai, o sekcijose vykty tik diskusijos ir aptarimai. Taigi būtina dalyviams iš anksto parengti publikacijas. Numatyta toliau stiprinti ryšius su socialistinių šalių mokslo istorikais.

J. Krikštopaitis, L. Gylienė

LIETUVIŲ ETNOGENEZĖS KLAUSIMAI

Visuomenė labai susidomėjo 1979.XI.20 Lietuvos TSR MA Istorijos institute surengta konferencija-seminaru „Lietuvių etnogenėzė“. Joje dalyvavo kalbininkai, antropologai, archeologai, medievistai ir etnografai. Įžanginiame žodyje kompleksinių tyrinėjimų grupės vadovė R. Kulikauskienė (Istorijos in-tas) apibrėžė naują tyrinėjimų kryptį ir nurodė, kad ši konferencija — tai pirmas grupės įnašas į lietuvių etnogenėzės tyrinėjimus.

Viena iš pagrindinių konferencijoje liestų problemų — baltų genčių etniniai ryšiai ir kontaktai su kitais genčių junginiais. V. Mažiulis (Vilniaus un-tas) pranešime „Apie senovinius vakarų baltų santykius su slavais ir germanais“, remdamasis leksemomis, įrodinėjo, kad iki I m. e. tūkstantmečio vidurio egzistavusiame periferiniame vakarinių baltų — jotvingių, prūsų ir kuršių — tarmių areale ypač prūsai su slavais turėjo betarpiškus kontaktus, sustiprėjusius nuo III m. e. amžiaus. Iki II m. e. amžiaus juos kiek stebė tiesioginiai ryšiai su venetais; pastarieji I tūkstantmetyje pr. m. e. dar galėjo būti tarpininkai tarp germanų ir periferinių baltų. V. Rimša (Kauno medicinos in-tas), lygindamas baltų kalbų žodžius bei jų sandaros ypatybes su pasitaikančiais atitikmenimis rumunų, vengrų, ukrainiečių kalbose, įrodinėjo trakų ir baltų kalbų artimą giminystę pranešime „Baltų ir trakų etniniai ryšiai“.

J. Jurginis (Istorijos in-tas) pranešime „Lietuvių kildinimas iš alanų“ apžvelgė šios teorijos ištakas, paneigė ją ir teigė, kad baltai Pabaltijyje — autochtonai, o jų migracija į Europos pietryčius — svarių įrodymų laukianti hipotezė.

Ryšį tarp Tacito minėtų lemovių ir XIII a. žinučiję apie Lamatos žemę, remdamasis archeologiniais ir kalbiniais duomenimis, bandė atsekti E. Gudavičius (Istorijos in-tas) pranešime „Lemoviai“. Buvo nurodytos kai kurios lietuviškojo pamario kultūros paralelės su gotiškąja kultūra, tačiau lemovių ir germanų etninio ryšio klausimas, anot pranešėjo, tebėra neišspręstas.

Prie baltų genčių kontaktų tyrinėjimo iš dalies jungėsi antropologų pranešimai. G. Česnys (Vilniaus un-tas) pranešime „Jotvingių antropologija“ įrodinėjo, kad I m. e. tūkstantmečio pirmojoje pusėje jotvingiai buvo mažiausiai dviejų antropologinių tipų: *gracilais mezokraninio siauravėdžio ir masyvaus dolichraninio plačiavėdžio*. Jų ūgis buvo panašus į to meto lietuvių ūgį. I. Papreckienė (Vilniaus un-tas) pranešime „Šiaurės lietuviai etninės odontologijos aspektu“ priėjo išvadą, kad šiuo metu jie tarpusavyje genetiškai labai artimi, turi nežymių šiaurės odontologinio tipo bruožų, priklauso Vidurio Europos odontologiniam tipui.

Žemaičių etnogenėzės problemai buvo skirti 3 pranešimai, Z. Zinkevičius (Vilniaus un-tas) pranešime „Žemaičių tarmės kilmės klausimu“ kuršių substratą laikė svarbiausiu ekstralingvistiniu veiksniu, padėjusiu susiformuoti dabartinei žemaičių tarmei. A. Tautavičius (Istorijos in-tas) pranešime „Žemaičių etnogenėzė“ (archeologijos duomenimis) nustatė žemaičių genčių išsiskyrimo iš rytinių baltų du etapus: mūsų eros pradžia ir IV a. pabaiga—V amžius, ir kėlė mintį, kad žemaičių tarmę galėjo paveikti XIII—XIV a. iš Žemaitijos pakraščių į jos centrą vykusį gyventojų migracija.

M. Jučas (Istorijos in-tas) pranešime „Dėl vakarinių ir šiaurinių žemaičių ribų“ paneigė senąją P. Kargės ir H. ir G. Mortensenu teoriją, kad platus panemunio ir pajūrio ruožas atskiriamas nuo žemaičių. Pranešėjo nuomone, Lietuvos pajūryje XIII—XV a. greičiausiai gyveno ne kuršiai, o žemaičiai, kurie pietuose ribojosi su lietuviais.

Pranešimuose apie lietuvių etninę teritoriją daugiausia buvo siekiama, remiantis įvairiais kriterijais, nustatyti lietuvių pietines ir rytines ribas. F. Klimčiukas (Baltarusijos TSR MA Kalbotyros in-tas) ir A. Vidugiris (Lietuvių kalbos ir literatūros in-tas) pranešime „Iš etnolingvistinių ir religinių santykių istorijos baltų ir rytinių slavų paribio zonoje“ vienu iš tokių kriterijų laikė religiją ir teigė, kad XIII—XIV a. pietrytinės lietuvių ribos beveik sutampa su bažnytinės unijos nepaliestų senųjų katalikų pietrytine riba, kuri per šimtmečius pasislinko į šiaurę. P. Gaučas (Vilniaus un-tas) pranešime „Lietuvių etninės teritorijos pietinės ir rytinės ribos XIV a. pabaigoje“, lygindamas religines priklausomybės, baltiškų ir slaviškų toponimų bei etnoniminių vietovardžių kartografavimo duomenis, ieškojo tarp jų koreliatyvumo. R. Merkienė (Istorijos in-tas) pranešime „Išginimo ritualų analogijos bei jų arealai Lietuvoje ir vakarų Baltarusijoje (XIX a. antroji pusė—XX a. pirmoji pusė)“, apžvelgusi ritualinių elementų paplitimą, padarė išvadą, kad ritualų kompleksas Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje rodo dviejų kultūrų susidūrimą, tačiau tiriamuoju laikotarpiu pakitusių arealų pakraščiais susidariusios antagonistinės zonos nesutampa su etnosų ribomis.

V. Milius (Istorijos in-tas) pranešime „Lietuvių literatūros draugijos etninės istorijos klausimų tyrinėjimai“ apžvelgė jos veiklą ir nuopelnus lietuvių etninių ribų raidos analizei bei XIX a. Prūsijos lietuvių etninei istorijai.

Diskusijose dalyvavo Z. Zinkevičius, A. Tautavičius, V. Mažiulis, I. Lukšaitė ir kiti. Daugiausia dalintasi nuomonėmis dėl žemaičių ir jų tarmių formavimosi periodizacijos. Konferencijos darbo rezultatus apibendrino V. Mažiulis.

R. Merkienė

ETNOGRAFU JUBILIEJINĖ KONFERENCIJA

1979.XII.21 LTSR MA Istorijos in-tas surengė 14-ąją ataskaitinę konferenciją etnografinių ekspedicijų 30-mečiui pažymėti. Įžanginiu žodžiu konferenciją pradėjo Etnografijos sektoriaus vadovas V. Morkūnas. Pranešimuose buvo aptarti atskirų sričių 1968—1978 m. tyrinėjimai (ankstesnio dvidešimtmečio darbai buvo apžvelgti 1968 m. konferencijoje), supažindinta su kai kuriais tradicinės materialinės kultūros ir kaimo bei miesto gyventojų dabartinės buities reiškiniais.

Pranešimus skaitė: V. Morkūnas—„Trisdešimt metų etnografinėms ekspedicijoms“, P. Dundulienė—„Vilniaus universiteto etnografinės ekspedicijos“, A. Vyšniauskaitė—„Lietuvos valstiečių tradicinės materialinės kultūros tyrinėjimai 1968—1978 metais“, V. Milius—„Valstiečių šeimos ir papročių tyrinėjimai 1968—1978 metais“, I. Butkevičius—„Lietuvos socialistinio kaimo materialinės kultūros tyrinėjimai 1968—1978 metais“, S. Bernotienė—„Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejaus Etnografijos skyriaus darbas 1948—1978 metais“, A. Daniliauskas ir P. Kalnius—„Lietuvos miesto gyventojų materialinės ir dvasinės kultūros tyrinėjimai 1968—1978 metais“, V. Kulikauskienė—„Tradicinės kultūros apraiškos šiuolaikiniuose kaimo gyventojų butuose“, M. Miliuvienė—„Nauji reiškiniai Suvalkijos kolūkiečių mityboje“, J. Mardosa—„Gyventojų socialinio kultūrinio lygio priklausomybė nuo kaimo tipo“, P. Kalnius—„Lietuvos pramonės darbininkų šeimos sukūrimo ypatumai socializmo laikotarpiu“, R. Merkienė—„Tvirtų interjerų raida Lietuvoje ir Baltarusijoje (XIX—XX a.)“, J. Laniauskaitė—„Vienkinkių darbinų rogių konstrukcijos raida Lietuvoje“.

Diskusijose kalbėjo: V. Kulikauskienė, V. Rimša, S. Overaitė, A. Vyšniauskaitė, V. Mačiekus, V. Milius. Konferencijos rezultatus apibendrino V. Morkūnas.

Buvo surengta etnografinių knygų, atspaudų, ekspedicijose padarytų brėžinių, piešinių, nuotraukų paroda.

V. Milius

Moksliniai ryšiai

1979.II.8 Socialistinės visuomenės istorijos sektoriuje viešėjo Latvijos TSR MA Istorijos in-to Tarybinės visuomenės istorijos sektoriaus vadovas ist. dr. V. Savčenko. Svečias supažindino su naujaisiais latvių istorikų darbais, papasakojo apie Tarybinės visuomenės istorijos sektoriuje nagrinėjamas problemas.

* * *

1979.III.23—26 Istorijos in-te lankėsi TSRS MA Etnografijos in-to direktoriaus pavad. ist. k. L. Terentjeva, ist. k. L. Feoktistova, kartografe L. Vinokurova, Latvijos un-to doc. I. Leinasarė. Prieš išeikiant „Mokslo“ leidyklai Pabaltijo etnografinio atlaso žemdirbystei skirtą tomą, tvarkė iliustracijas, derino tekstus su autoriais.

* * *

1979.IV.10—VII.9 ist. k. A. Tyla buvo komandiruotas į Lenkijos Liaudies Respubliką rinkti medžiagos planinei temai „Visuomeninis politinis judėjimas Lietuvoje XVII a.“ Jis dirbo Vyriausiam senųjų aktų archyve ir Nacionalinės bibliotekos rankraštyne Varšuvoje, Valstybiniame archyve Krokuvoje (Vavelyje), Lenkijos Mokslų Akademijos bibliotekos Krokuvoje rankraštyne, Čartoriškių bibliotekoje, Lenkijos Mokslų Akademijos Osolinskių bibliotekos rankraštyne Vroclave, Lenkijos Mokslų Akademijos bibliotekos Kurnikuose rankraštyne, Račinskių viešosios miesto bibliotekos rankraštyne Poznanėje.

* * *

1979.IV.17—18 ist. k. V. *Milius* dalyvavo Tartu etnografijos muziejaus jubiliejinėje mokslinėje konferencijoje jo 70-mečiui pažymėti. In-to etnografų vardu jis įteikė sveikinimo adresą. Svečiai buvo supažindinti su fondų tvarkymu.

* * *

1979.IV.18—20 Leningrade vyko sąjunginė archeologų konferencija „Tarybinė archeologija X penkmetyje“, skirta lenininio dekreto dėl TSRS MA Archeologijos in-to įkūrimo 60-mečiui paminėti. Konferencijos plenariniuose posėdžiuose ir sekcijose skaityti pranešimai apie archeologijos mokslo pasiekimus Tarybų valdžios metais, apžvelgtos pagrindinės mokslinės tarybinių archeologų tyrimų kryptys, archeologijos ir tikslųjų mokslų sąveika.

Konferencijoje dalyvavo ir pranešimus skaitė trys Archeologijos sektoriaus bendradarbiai: A. *Girininkas* — „Rytų Lietuvos neolitas“, V. *Kazakevičius* — „V—VIII amžių lietuvių ginklai“, ist. k. V. *Urbanavičius* — „XII—XVI amžių archeologinių paminklų tyrimėjimai Lietuvoje“.

* * *

Hokaido un-to (Japonija) Slavotyros centro prof. *Takayuki Ito* 1979.V.10—VI.1 Kapitalizmo istorijos sektoriuje konsultavosi Rytų Europos nacionalinių judėjimų istorijos klausimais, rinko medžiagą MA Centrinės bibliotekos rankraščių skyriuje.

* * *

1979.V.31—VI.5 Archeologijos sektoriuje lankėsi TSRS MA Archeologijos in-to Leningrado skyriaus sektoriaus vadovas ist. k. A. *Kirpičnikovas*. Svečias susipažino su Archeologijos sektoriaus darbu, su Vilniaus, Trakų, Kauno, Medininkų pilimis bei jų konservavimo darbais, apžiūrėjo kai kuriuos piliakalnius bei kitus archeologijos paminklus, konsultavo Archeologijos sektoriaus bendradarbius ginklų ir gynybinių įrengimų tyrimo metodikos klausimais, padarė pranešimą apie Senosios Ladogos įtvirtinimų tyrinėjimus, supažindino su TSRS MA Archeologijos in-to Leningrado skyriaus tyrinėjimų kryptimis.

* * *

1979.VII.3—10 ist. dr. R. *Rimantienė*, j. m. b. A. *Girininkas*, Zoologijos ir parazitologijos in-to Geografijos skyriaus j. m. b. R. *Kunskas*, Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejaus v. m. b. A. *Butrimas* kartu su Valst. Ermitažo archeologijos skyriaus darbuotoju A. *Miklajevu* ir Leningrado Archeologijos in-to darbuotoju P. *Doluchanovu* apžiūrėjo Pskovo, Smolensko sričių (Usviatų, Diazdicos Lukašonkų, Sertėjos, Naumovo) akmens amžiaus paminklus. VIII.1—8 A. *Miklajevas* ir P. *Doluchanovas* susipažino su Lietuvos (Šventosios, Janapolės, Jaros, Kretuono, Žemaitiškės) akmens amžiaus paminklais. Buvo kalbėta apie šių paminklų lokalizaciją, tyrinėjimų metodiką ir datavimą.

* * *

1979.VII.30—VIII.4 Archeologijos sektoriaus bendradarbiai kartu su Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejaus archeologais apžiūrėjo kai kuriuos Sambijos piliakalnius bei kitus archeologijos paminklus, Balgos, Brandenburgo, Įsručio ir Kaimenou pilių griuvėsius, susipažino su Klimovkos X—XV a. senkapio tyrinėjimais.

* * *

1979.IX.21 Etnografijos sektoriuje lankėsi Lenkų tautotyros d-jos Torunės skyriaus pirmininkė prof. M. *Znamerovska-Priufferova* (Znamierowska-Prüfferowa). Ist. k. V. *Milius* viešniai papasakojo apie lietuvių etnografų darbus, o ji — apie lenkų tyrinėjimus.

* * *

1979.IX.27—X.1 Novorosijске įvyko III sąjunginė TSRS istorijos šaltinotyros ir specialųjų istorijos disciplinų konferencija „Šaltinotyros, specialųjų istorijos dis-

gijos rajonų skyriai. Daugumos paminklų tyrinėjimai buvo susiję su duomenų rinkimu „Lietuvos TSR kultūros paminklų sąvadui“, dalis paminklų buvo tiriami ūkiskaitiniais pagrindais. 44 vietose buvo tyrinėti 47 objektai, iš jų—7 akmens amžiaus gyvenvietės, 4 piliakalniai ir 2 gyvenvietės prie jų, Klaipėdos ir Vilniaus pilių teritorijos, Kauno, Klaipėdos ir Vilniaus senamiesčiai, 3 geležies amžiaus pilkapynai (ištirta 20 pilkapių) ir 16 to paties laikotarpio senkapių (ištirti apie 250 žmonių ir 9 žirgų kapai) bei 9 XV—XVII a. senkapiai ir keletas vėlesnių arba neaiškių objektų. Be to, MMT ir II žvalgė įvairių rajonų archeologinius paminklus, išaiškino dar keletą geležies amžiaus senkapių ir surado 2 piliakalnius.

Zemiau pateikiami duomenys apie tyrinėtus paminklus aukščiau minėtomis grupėmis ir abėcėlės eile grupėse. Kartu nurodoma paminklus tyrinėjusi įstaiga, tyrinėjimų vadovas, apimtis, rezultatai ir chronologija.

1. Akmens amžiaus stovyklos ir gyvenvietės

1. Janapolė, Telšių raj. II ir IEM (vad. ist. dr. R. Rimantienė) Biržulio ežero ir Virvytės aukštupio pakrantėse surado 26 akmens amžiaus gyvenvietes, iš kurių 3 tyrinėjo: a) užbaigė 1978 m. pradėtus gyvenvietės tyrinėjimus Širmės kalvos viršuje—atidengė dar 544 m², aptiko 10—25 cm storio vėlyvojo neolito kultūrinį sluoksnį. Taigi 1978 ir 1979 m. čia ištirta 652 m²; b) vakariniame tos pačios kalvos šlaite ištirta 700 m², aptiktas mezolito ir vėlyvojo neolito kultūrinis sluoksnis; c) pietinėje tos pačios kalvos pašlaitėje ištirta 128 m², rado vidurinio ir vėlyvojo neolito kultūrinį sluoksnį. Iš viso ištirta 138 m² šios gyvenvietės.

2. Kretuonas—Reškutėnai, Švenčionių raj., Švenčionėlių apyl. II (vad. j. m. b. A. Girininkas) į V nuo kaimo, ežero R krante 1978 m. pradėtoje tyrinėti neolito gyvenvietėje ištyrė dar 126 m², rado vidurinio ir vėlyvojo neolito kultūrinį sluoksnį. Iš viso ištirta 138 m² šios gyvenvietės.

3. Reškutėnai—Pravieniškės, Švenčionių raj., Švenčionėlių apyl. II (vad. j. m. b. A. Girininkas) tarp abiejų kaimų (buv. Zemaitiško vienkiemio laukuose), Kretuono ež. R krante tyrinėjo dvi gyvenvietes: a) 1978 m. pradėtoje tyrinėti gyvenvietėje atidengė dar 208 m², aptiko vidurinio ir vėlyvojo neolito kultūrinį sluoksnį. Šioje gyvenvietėje jau ištirta 704 m²; b) apie 250 m į PV nuo pirmosios ištirta 28 m², aptiktas III tūkstantm. pr. m. e. vidurio kultūrinis sluoksnis.

4. Alanta, Molėtų raj. II (vad. j. m. b. A. Girininkas) rado akmens amžiaus gyvenvietę apie 60 m nuo Sunojo ežerėlio, kair. krante upelio, tekančio iš minėto ežerėlio į Duobio ež., ištyrė 8 m², aptiko vidurinio ir vėlyvojo neolito kultūrinį sluoksnį.

2. Piliakalniai ir gyvenvietės

1. Imbarė, Kretingos raj. II (vad. j. m. b. V. Daugudis) tęsė piliakalnio ir šalia jo esančių gyvenviečių tyrinėjimus. Piliakalnyje vartų vietoje ištyrė 75 m², aptiko iki 1,5 m storio kultūrinį sluoksnį iš I tūkst. pr. m. e. pabaigos iki XII—XIII amžiaus. Gyvenvietėje į V nuo piliakalnio, Salanto slėnyje, ištyrė 115 m², aptiko iki 1,2 m storio kultūrinį sluoksnį, datuojamą nuo III—IV a. iki XII—XIII amžiaus. Taigi 1969, 1978 ir 1979 m. šioje gyvenvietėje ištirta 472 m². Į R nuo piliakalnio, gretimose kalvoje ieškant senkapių, ištirta 35 m², rastas 0,3 m storio m. e. pirmųjų amžių kultūrinis sluoksnis.

2. Kernavė, Širvintų raj. VVU Mindaugo sostu vadinamo piliakalnio griūvančiame R krašte ištyrė 110 m², aptiko IV—XIV a. kultūrinį sluoksnį (vad. doc. P. Kulikauskas), o gyvenvietėje šalia Kriveikiškių—Lizdeikos kalnu vadinamo piliakalnio ištyrė 254 m², rado IV—XV a. kultūrinį sluoksnį (vad. asist. A. Luchtanas).

3. Kurmaičiai, Kretingos raj. II (vad. j. m. b. A. Girininkas) tyrinėjo Akmenos kair. krante esančio piliakalnio rytinę ir vakarinę dalį, atidengė 360 m², aptiko iki 1 m storio kultūrinį sluoksnį, datuojamą I tūkst. pr. m. e. pabaiga ir m. e. pirmaisiais amžiais. Be to, piliakalnio PR dalyje ištirta 75 m², padarytas pylimo ir gynybinio griovio pjūvis.

4. Šinkūnai, Ukmergės raj., Siesikų apyl. II (vad. ist. k. E. Grigalavičienė) tyrinėjo suardyto žvyrduobės piliakalnio likučius—ištyrė 140 m², rado m. e. pradžios kultūrinio sluoksnio pėdsakus.

ciplinų bei jų dėstymo aukštesiose mokyklose problemas". Jos darbe dalyvavo ir pranešimą tema „LDK miestų savivaldos organų aktų knygų evoliucija“ skaitė j. m. b. Z. Kiaupa.

* * *

1979.X.2—5 Petrozavodske vyko VIII sąjunginė Skandinavijos šalių ir Suomijos istorijos, ekonomikos, kalbos ir literatūros konferencija, kurioje ist. k. A. Tyla skaitė pranešimą „Santykių su Švedija svarstymas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės seimeliuose XVII a.“ Ist. dr. H. Strodas (Ryga) skaitė pranešimą „Švedijos absoliutizmo politika Kuršo hercogystėje 1701—1709 m.“, V. Kulakovas (Maskva) — „Skandinaviškos reminiscencijos prūsų materialinėje ir dvasinėje kultūroje“.

* * *

1979.X.10—22 Kišiniove vykusioje sąjunginėje mokslinėje konferencijoje „Nacionalumas ir internacionalumas šiuolaikiniame pasaulyje“ ist. k. K. Strumskis sekcijoje „Nacionalumas ir internacionalumas tarybinėje historiografijoje“ padarė pranešimą tema „Nacionalinės problemos tyrinėjimas Tarybų Lietuvoje šiandieniniame etape“.

* * *

1979.X.31 Kijeve tarprespublikinėje Ukrainos TSR, Baltarusijos TSR ir Lietuvos TSR jaunųjų mokslininkų konferencijoje, skirtoje Ukrainos susijungimo su Rusija 325-osioms ir vakarinių žemių susijungimo į vieningą Tarybų Ukrainos valstybę 40-osioms metinėms, plenarinį pranešimą tema „Lietuvos TSR periodinės spaudos vaidmuo propaguojant Ukrainos kultūros ir kultūrinius ryšius su Tarybų Lietuva brandaus socializmo metais“ padarė LTSR MA Istorijos in-to j. m. bendradarbis S. Valtiekus, Tėvyninės istorijos tarybinio periodo klausimų sekcijoje pranešimą „Lietuvos ir Ukrainos TSR ekonominis bendradarbiavimas brandaus socializmo sąlygomis“—LTSR MA Istorijos in-to j. m. bendradarbis F. Žigaras.

* * *

1979.X.28—XI.3 Pamaskvio Zvenigorodo mieste vyko TSRS MA Etnografijos in-to suorganizuotas seminaras šalies etnografinių įstaigų vadovaujantiems darbuotojams. Seminare pranešimus skaitė žymiausi etnografijos specialistai iš Maskvos ir Leningrado. Pranešimuose nagrinėta pagrindiniai etnografijos mokslo metodologijos, tyrinėjimų metodikos ir praktikos klausimai. Daug dėmesio buvo skirta kiekybinių metodų taikymui etnografiniuose tyrinėjimuose, šeimos, etninių procesų tyrimams, etnogenezei bei etninei istorijai ir kitoms problemoms. Perskaityta apie 20 pranešimų. Be to, buvo aptarti mokslinių tyrimų koordinavimo šalies ir visos Europos mastu klausimai.

Iš respublikos seminare dalyvavo Istorijos in-to Etnografijos sektoriaus vadovas ist. k. V. Morkūnas.

* * *

1979.XI.20 LTSR kultūros ministerija, LTSR liaudies meno rūmai ir LTSR liaudies meno d-ja surengė konferenciją tema „Liaudies menas ir kaimas“. Joje ist. k. V. Kulikauskienė padarė pranešimą „Tradicijų ir naujovių santykis kaimo gyventojų interjere“.

Ekspedicijos

ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI LIETUVOJE 1979 METAIS

1979 m. archeologinius paminklus tyrinėjo Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Istorijos institutas (toliau — II), Vilniaus V. Kapsuko universiteto Lietuvos TSR istorijos katedra (VVU), Vilniaus valst. pedagoginio instituto TSRS istorijos katedra (VVPI), Lietuvos TSR kultūros ministerijos Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba (MMT), Lietuvos TSR kultūros ministerijos Paminklų konservavimo institutas (PKI), Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejus (IEM), Kauno valstybinis istorijos muziejus, Trakų istorijos muziejus, Kupiškio, Mažeikių, Panevėžio, Rokiškio ir Telšių kraštotyros muziejai. Tyrinėtojams daugeliu atvejų talkino Lietuvos TSR paminklų apsaugos ir kraštotyros drau-

3. Pilys ir senamiesčiai

1. Klaipėda, PKI (vad. v. m. b. V. Žulkus) pilies teritorijos SR dalyje ištyrė 392 m², aptiko XV—XVII a. mūrinių pastatų ir gynybinių įrenginių griuvėsius ir to paties laikotarpio kultūrinį sluoksnį. Turgaus aikštėje įvairiose vietose ištyrė 60 m², rado XVII—XIX a. kultūrinį sluoksnį, o aikštės PR dalyje — 142 m², rasti 53 kapai, daugelis kurių suardyti. Išlikę tik dveji griaučiai su negausiomis XVII a. įkapėmis.

2. Vilnius, PKI (vad. v. m. b. S. Patkauskas) Pilies kalno V pašlaitėje tyrinėjo 216 m² plotą; atidengta vakarinę kalno pašlaitę stiprinusios sienos dalis ir prieš stovėjusių XV—XVII a. mūrinių pastatų likučiai.

Be to, buvo stebimi žemės darbai įvairiose senamiesčio vietose.

4. Geležies amžiaus pilkapynai ir senkapiai

1. Astravas (Biržai), MMT (vad. v. m. b. J. Balčiūnas) buvusioje dvaro sodyboje ištyrė 58 m², rado 12 griaučių, kurių 9 su VIII—X a. įkapėmis, o likusieji 3 — be įkapių.

2. Didkiemis, Šilalės raj., Jucaičių apyl. II (vad. ist. k. L. Vaitkunskienė) žvalgė sunaikinto (žvyrduobė) VIII—XI a. senkapio teritoriją, ištyrė 34 m², kapų nerasta.

3. Eitulionys, Trakų raj., Ubiškių apyl. Trakų istorijos muziejus (vad. skyriaus vedėjas A. Bliujus) tęsė 1978 m. pradėtus pilkapyno tyrinėjimus, grupės Š dalyje ištyrė 5 pilkapius, kurių sampilai iš akmenų ir žemės. Trijuose pilkapiuose rasta po vienerius suardytus griaučius, greičiausiai iš I m. e. tūkstantm. vidurio, ketvirtame buvo sudeginto mirusiojo kapas, datuojamas I m. e. tūkstantm. antrąja puse, o penktame pilkapyje kapo nerasta. Taigi grupėje 1978 ir 1979 m. ištirti 9 pilkapiai.

4. Kretuonys, Švenčionių raj., Švenčionėlių apyl. IEM (vad. v. m. b. E. Butėnienė) tęsė pilkapyno tyrinėjimus, ištyrė dar 8 pilkapius, kurių 7-iuose aptikti sudegintų mirusiųjų VIII—IX a. kapai, o aštuntajame kapų nerasta. 1976—1979 m. čia ištirta 42 pilkapiai.

5. Krūvandai, Kauno raj., Daugeliškių apyl. VVPI (vad. asist. E. Jovaiša) tyrinėjo du suardytus senkapius: a) Krūvandos deš. krante žvyrduobės pakraščiais 155 m² plote rado 3 suardytus griaučius; b) 200 m į P, kalvelėje, 80 m² plote rado vienerius griaučius su VII a. įkapėmis ir 3 suardytus griaučius.

6. Kurmaičiai, Kretingos raj. II (vad. ist. k. J. Stankus) apie 1 km į Š nuo 1940, 1948—1951 m. tyrinėto senkapio, Akmenos deš. krante, ištyrė 981 m², aptiko 13 kapų. Mirusieji laidoti nesudeginti, kapai apsupti akmenų vainikais, datuojami V—VI amžiumi.

7. Lauksvydai, Kauno raj., Daugeliškių apyl. VVPI (vad. asist. E. Jovaiša) tęsė 1978 m. pradėtus senkapio tyrinėjimus, ištyrė 20 m², kapų neberado. 1911, 1978 ir 1979 m. ištirta daugiau kaip 350 m², rasti 22 III—IV a. kapai.

8. Lazdininkai, Kretingos raj., Darbėnų apyl. Kauno valst. istorijos muziejus (vad. direktoriaus pavad. K. Gabriūnaitė) tęsė senkapio tyrinėjimus. Į PV ir Š nuo 1978 m. tyrinėto ploto atidengė 400 m², rado 31 kapą. Mirusieji laidoti nesudeginti, su III—IV ir VIII—IX a. įkapėmis. 1940, 1958, 1976, 1978 ir 1979 m. įvairios įstaigos ištyrė 2915 m², rado 340 žmonių ir vieną žirgo kapą.

9. Maudžiorai, Kelmės raj., Užvenčio apyl. Telšių kraštotyros muziejus (vad. v. m. b. L. Valatkienė) tęsė senkapio tyrinėjimus. R pakraštyje ištyrė 330 m², aptiko 42 kapus, kurių dalis apardyti. Mirusieji laidoti nesudeginti, su VIII—IX a. įkapėmis. 1964, 1966, 1978 ir 1979 m. ištirti 179 IV—IX a. kapai.

10. Obeliai, Ukmergės raj., Laičių apyl. II (vad. ist. k. V. Urbanavičius) tęsė 1978 m. pradėtus senkapio tyrinėjimus. Jo Š krašte ištyrė 490 m², rado 36 V—VI a. nesudegintų ir 3 XI—XIII a. sudegintų žmonių kapus bei 6 žirgų griaučius su XI—XIII a. aprangos daiktais. Taigi 1978 ir 1979 m. ištirta 520 m², rasta 40 nesudegintų ir 3 sudegintų žmonių kapai bei 7 žirgų griaučiai.

11. Padvariai, Kretingos raj., Kurmaičių apyl. II ir Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Kretingos rajono skyrius (vad. I. Jablonskis) baigė pilkapyno tyrinėjimus: ištyrė likusius 5 pilkapius, aptiko nesudegintų žmonių I tūkstantm. pr. m. e.

pabaigos—I m. e. a. kapus. 1976, 1978 ir 1979 m. čia ištirti 23 pilkapiai ir kapai su akmenų vainikais.

12. Paprūdžiai, Raseinių raj., Nemakščių apyl. II (vad. ist. k. A. Tautavičius) kartu su IEM ištyrė suardyto (žvyruobė ir bulviarūsiai) senkapio R kraštą—290 m², aptiko pavienių radinių iš suardyto X—XII a. nesudegintų ir XIII—XIV a. sudegintų mirusiųjų kapų bei 35 XV—XVI a. kapus, kurių daugelis taip pat apardyti (bulviarūsiai).

13. Pašiliai, Panevėžio raj., Ramygalos apyl. Panevėžio kraštotyros muziejus (vad. skyriaus vedėja A. Striaukaitė) suardyto (žvyruobė) senkapio teritorijoje ištyrė 491 m². Senkapio P dalyje aptiko 5 apardytus XII—XIV a. sudegintų mirusiųjų kapus, kitose vietose vieną XVII a. kapą, vienerius griaučius be įkapių ir kelias IV—V a. juostines apyrankes.

14. Pavirvytė (Gudai), Akmenės raj., Viekšnių apyl. Mažeikių kraštotyros muziejus (vad. direktorė A. Chodolinskienė) tęsė 1977 m. pradėtą senkapio tyrinėjimus. Jo SR dalyje ištyrė 330 m², rado 21 nesudeginto ir 9 sudegintų X—XIII a. mirusiųjų kapus. Taigi 1977—1979 m. ištirta 1710 m², rasti 103 X—XIV a. kapai.

15. Plinkaigalis, Kėdainių raj., Krakių apyl. II (vad. j. m. b. V. Kazakevičius) tęsė senkapio tyrinėjimus, ištyrė 401 m², rado 57 V—VI a. nesudegintų žmonių kapus ir vienerius žirgo griaučius. 1977—1979 m. čia ištirta 869 m², rasti 136 žmonių kapai ir vieneri žirgo griaučiai.

16. Skubėtai, Šalčininkų raj., Jasiūnų apyl. II (vad. ist. k. O. Kuncienė) ištyrė 7 pilkapius, iš kurių 5-uoose aptikta po vieną sudeginto mirusiojo kapą, o likusieji 2 buvo tušti.

17. Tulpiakėmis, Ukmergės raj. II (vad. j. m. b. A. Varnas) Obelies kair. krante esančiame senkapyje ištyrė 200 m², rado dvejus apardytus žirgų griaučius su X—XII a. aprangos daiktais, pavienių to laikotarpio radinių ir 20 XVII—XVIII a. kapų.

18. Žasinas, Šilalės raj. ir apyl. II (vad. ist. k. L. Vaitkunsienė) ketvirtą sezoną tyrinėjo senkapį šalia kaimo kapinaičių, ištyrė 450 m², rado 24 nesudegintų ir 3 sudegintų X—XII a. žmonių kapus. Taigi 1976—1979 m. ištirta 2668 m², rasti 203 kapai.

5. XIV—XVIII a. senkapiai

1. Arglaičiai, Raseinių raj., Nemakščių apyl. II kartu su IEM (vad. ist. k. A. Tautavičius) ištyrė kaimo laukų SR dalyje buvusį senkapį—427 m², rado 56 XVI a. kapus.

2. Čivai, Kupiškio raj., Skapiškio apyl. Kupiškio ir Rokiškio kraštotyros muziejai (vad. skyriaus vedėjas S. Juodelis) ištyrė 114 m², rado 8 griaučius su XVII a. monetomis.

3. Gailiakaimis, Kėdainių raj., Kunionių apyl. MMT (vad. koordinacinės grupės vadovas M. Černiauskas) patikrino prie Nevėžio ir Aluonos upelio santakos buvusio suardyto (žvyruobė) senkapio R pakraštį, rado dvejus griaučius su XVII a. monetomis.

4. Liliūnai, Kėdainių raj., Pagirių apyl. MMT (vad. koordinacinės grupės vadovas M. Černiauskas) ištyrė šalia kaimo kapinaičių PR ir SR pusėje 26 m², rado vienerius griaučius su XVII a. vidurio monetomis ir daug pavienių kaulų iš suardyto kapų.

5. Paprūdžiai, Kupiškio raj., Noriūnų apyl. Kupiškio ir Rokiškio kraštotyros muziejai (vad. skyr. vedėjas S. Juodelis) senkapyje ištyrė 48 m², aptiko 19 griaučių, dauguma kurių su XVII a. monetomis.

6. Radžiūnai, Kupiškio raj., Noriūnų apyl. Kupiškio ir Rokiškio kraštotyros muziejai (vad. skyriaus vedėjas S. Juodelis) tyrinėjo du senkapius: a) senosiose kaimo kapinaitėse ištyrė 24 m², rado suardyto kapų pėdsakus; b) suardyto (žvyruobė) senkapio SR krašte ištyrė 10 m², rado griaučius su XVII a. pradžios monetomis.

7. Sugintai, Raseinių raj., Nemakščių apyl. II kartu su IEM (vad. ist. k. A. Tautavičius) ieškojo apie 1930 m. suardyto XV—XVI a. senkapio likučių, ištyrė 80 m², kapų nerado.

8. Šapnagai, Akmenės raj., Kruopių apyl. II (vad. j. m. b. A. Varnas) ištyrė sunaikinto (žvyruobė) senkapio kraštą—140 m², rado 50 XVI a. pab.—XVIII a. kapų.

Be to, šio laikotarpio kapų rasta tyrinėjant geležies amžiaus senkapius Paprūdžiuose, Raseinių raj., Pašiliuose, Panevėžio raj., ir Tulpiakemyje, Ukmergės raj.

6. XVIII—XIX a. senkapiai ir nealškūs paminklai

1. Daubarai, Kėdainių raj., Kunionių apyl. MMT (vad. koordinacinės grupės vadovas M. Černiauskas) spėjamo senkapio vietoje, į V nuo kaimo, šalia senų kapinaičių, iš R ir P ištyrė 15 m², kapų nerado.

2. Lekavas, Raseinių raj., Nemakščių apyl. II (vad. ist. k. A. Tautavičius) patikrino spėjamo senkapio vietą į R nuo Nemakščių-Erzvilko vieškelio, kapų nerado.

3. Mastautai, Kėdainių raj., Pajieslio apyl. MMT (vad. koordinacinės grupės vadovas M. Černiauskas) šalia senų kaimo kapinaičių iš R ir P ištyrė 7 m², kapų nerado.

4. Paskerdūmys-Gudaičiai, Kėdainių raj., Krakių apyl. MMT (vad. koordinacinės grupės vadovas M. Černiauskas) spėjamo senkapio teritorijoje šalia kaimo kapinaičių iš Š ištyrė 10 m², kapų nerado.

5. Pužai, Raseinių raj., Nemakščių apyl. II kartu su IEM (vad. ist. k. A. Tautavičius) spėjamo senkapio teritorijoje kaimo laukų šiaurinėje dalyje, Balčio kair. krante, ištyrė 24 m², kapų nerado.

6. Rezgiai, Kėdainių raj., Krakių apyl. MMT (vad. koordinacinės grupės vadovas M. Černiauskas) spėjamo senkapio teritorijoje šalia kaimo kapinaičių iš Š ir P ištyrė 10 m², rado suardytus XVIII—XIX a. kapus.

7. Sutkūnai, Kėdainių raj., Pajieslio apyl. MMT (vad. koordinacinės grupės vadovas M. Černiauskas) ištyrė spėjamo senkapio teritorijoje Šušvės deš. krante 20 m², rado griaučius be įkapių.

8. Vazgirdonys, Varėnos raj., Jakėnų apyl. II (vad. ist. k. V. Urbanavičius) ištyrė 744 m², rado 5 griaučius su karštų pėdsakais, be įkapių.

A. Tautavičius

ISTORIJOS INSTITUTO 1979 m. ETNOGRAFINĖS EKSPEDICIJOS

1979 m. per etnografines ekspedicijas buvo tęsiami tolesni Lietuvos kaimo ir miesto kultūros ir buities tyrinėjimai. Buvo tyrinėjama Akmenės, Alytaus, Biržų, Jonavos, Joniškio, Jurbarko, Kapsuko, Kauno, Kėdainių, Kelmės, Klaipėdos, Kretingos, Lazdijų, Mažeikių, Panevėžio, Plungės, Prienų, Radviliškio, Rokiškio, Skuodo, Šakių, Šiaulių, Šilalės, Šilutės, Tauragės, Telšių, Varėnos, Vilkaviškio rajonuose. Miestų gyventojų kultūra ir buitis nagrinėta Elektrėnuose, Kapsuke, Kaune ir Šiauliuose.

Ekspedicijos vyko nuo 1979 m. birželio 1 d. iki spalio 30 d. Joms vadovavo I. Butkevičius. Pagal tyrimo temas, vietą ir laiką ekspedicijos buvo suskirstytos į 8 grupes. Temų vykdytojams įvairiu metu talkininkavo 2 architektai, 5 dailininkai, 19 laborantų.

Ekspedicijos dalyviai rinko medžiagą šiomis temomis: 1) žvejyba upėse XIX a. pab.—XX a. (V. Morkūnas), 2) gyvulininkystė (R. Merkienė), 3) malimo ir grūdimo įrankiai (V. Milius), 4) valstiečių transportas (J. Laniauskaitė), 5) žemdirbių sodybos (I. Butkevičius), 6) kolūkiečių gyvenamųjų namų interjeras (V. Kulikauskienė), 7) kaimo gyventojų mityba (M. Miliuvienė), 8) šiuolaikiniai vestuvių papročiai (A. Vyšniauskaitė), 9) pramonės darbininkų dvasinė kultūra (A. Daniiliauskas), 10) šiuolaikinė pramonės darbininkų šeima (P. Kalnys).

V. Morkūnas birželio ir liepos mėn. tyrinėjo žvejybą Alytaus, Jurbarko, Kauno, Lazdijų, Prienų, Šakių, Šilutės, Varėnos rajonų upėse. Daug dėmesio buvo skiriama žvejybos terminijai, įrankių tipų paplitimui. Tyrimų duomenys parodė, kad tradiciniai žvejybos įrankiai sparčiai nyksta, likusieji tampa brakonieravimo priemonėmis, todėl gana sudėtinga juos užfiksuoti. Nauji žvejybos įrankiai gaminami pagal tradicines formas tik iš šiuolaikinių medžiagų. Padaryta 40 aprašų, nupiešta 150 piešinių, nufotografuota 200 etnografinių objektų, daugiausia žvejybos įrankių ir žvejybos procesų momentų.

R. Merkienė liepos 2—16 d. rinko medžiagą Varėnos raj. apie gyvulių ganymo ir šėrimo organizavimą, gydymo būdus, maginius-ritualinius veiksmus, atliekamus pirmąją išginimo dieną, sulaukus prieauglio, per jones ir pan. Apklausinėti 78 informatoriai, nufotografuota 150 įvairių etnografinių objektų.

V. Milius rugpjūčio 1—15 d. Rokiškio rajone tyrinėjo malimo ir grūdimo prietaisus—girmas, piestas, piesteles. Aprašytos šių objektų konstrukcijos, formos, paskirtis,

naudojimo būdai. Nustatyta, kad aukštaitiško tipo pietos čia buvo naudotos iki XX a. pradžios, mažos piestelės, arba taikinės,— iki šio amžiaus 4-ojo dešimtmečio; jomis dažniausiai grūdavo lašinius ir skilandžius prieš dėdami juos į viralą. Girnomis iki to meto kai kada buvo malami grūdai duonai, gyvuliams, salyklui, smulkinta druska. Surinkta duomenų apie XX a. 4—5-ajame dešimtmetyje plitusių mažus vėjo malūnėlius; jais buvo malama savo ūkio reikalams, retkarčiais — kaimynams. Padaryta 17 aprašų, 7 piešiniai, nufotografuota 235 etnografiniai objektai įvairiomis temomis. Apie pastebėtus išgytinius eksponatus V. Milius raštu informavo Liaudies buities muziejų.

J. Laniauskaitė liepos 1—31 d. Akmenės, Jurbarko, Kelmės, Klaipėdos, Kretingos, Mažeikių, Plungės, Skuodo, Šiaulių, Šilalės, Silutės, Tauragės, Telšių rajonuose rinko medžiagą apie darbinius ir išeininius pakinktus, apie vasaros ir žiemos kinkomojo transporto priemones. Ji nustatė pakinkymo būdus, pakinktų tipus, konstrukciją, gamybai vartojamą medžiagą, įvairių pakinktų rūšių ir pakinkymo būdų paplitimą. Užpildyta 75 anketos, surinkta 54 aprašai apie pakinktus bei įvairias transporto priemones, nupiešti 75 piešiniai, nufotografuota 390 etnografinių objektų, daugiausia transporto tema.

1979 m. birželio ir liepos mėn. grupė Etnografijos sektoriaus darbuotojų tyrė šiuolaikinę kaimo kultūrą ir buitį Akmenės, Jonavos, Joniškio, Kauno, Kėdainių, Kelmės, Radviliškio, Šiaulių rajonuose.

I. Butkevičius tyrinėjo naujas žemdirbių sodybas: planinę struktūrą (sodybinio sklypo padėtį, formą, dydį, trobesių išdėstymą), sodybinio sklypo dalis ir aplinką (kiemus, daržus, darželius, sodus, kelius, takus), gyvenamųjų ir ūkinių trobesių tipus, jų išorinę architektūrą, šeimos buto plotą, kambarių skaičių ir panaudojimą, apšildymo sistemą ir kitus buitinius patogumus. Be to, buvo kaupiami duomenys apie tradicinių elementų pritaikymą sodybose ir gyvenamuosiuose namuose. Pastebėta, kad naujojo kaimo sodybos vis geriau formuojamos; daugiau pritaikoma naujos statybinės technikos ir medžiagų, panaudojama lietuvių liaudies architektūros tradicinių elementų. Užpildyta 326 anketos, padaryta 70 brėžinių bei piešinių, nufotografuota 1050 etnografinių objektų, padaryta 100 spalvotų skaidrių.

V. Kulikauskienė tyrinėjo gyvenamųjų namų interjero sudedamąsias dalis. Daug dėmesio kreipta į etninių tradicijų pasireiškimus šiuolaikiniame kaimo gyvenamųjų namų interjere. Kauno, Kėdainių, Radviliškio rajonuose kolūkiečių butuose aptikta naujų formų siuvinėjimų, jau tampančių tradiciniais, rečiau — įvairius paskirties mezzginii. Jais puošiamos sienos, lovos, baldai; Akmenės, Joniškio, Šiaulių raj. kolūkiuose plinta purūs vilnonio arba sintetinio pluošto rankdarbiai — grindų ir sienų kilimai ir kilimėliai, pagalvėlės. Pastebimi nauji kolūkiečių butų sienų ir lubų apdailos reiškiniai. Įsigali polichromija. Per ekspediciją buvo suinventorinti 87 butų interjerai, užpildyta 261 anketa apie vidaus patalpų apdailą, baldus, dekorą, padaryta 36 aprašai apie gyvenamųjų namų interjerą XIX a. pab.—XX a. pirmojoje pusėje.

M. Miliuviene tyrinėjo kaimo gyventojų mitybą. Apklausai buvo parenkamos įvairios socialinės kategorijos kaimo gyventojų šeimos. Pagrindinis dėmesys skirtas maisto produktų sudėčiai, mitybai, visuomeninio maitinimo reikšmei kolūkiečių mityboje bei etnografinėms tradicijoms šiuolaikinėje kaimo gyventojų mityboje. Pastebėta, kad šiuo metu maisto produktų asortimentas labai pajavirėjo, kolūkiečiai daug daugiau vartoja naujų patiekalų iš miltų, mėsos, žuvies bei daržovių. Patobulėjo maisto produktų konservavimas. Ypač pasikeitė maisto gamybos technologija. Yra dujų viryklės, šaldytuvai, ir kt. Visuomeninio maitinimo įstaigų paslaugomis naudojasi dar labai nedaug kolūkiečių. Šiuolaikinė kaimo gyventojų mityba vis labiau darosi internacionalinio pobūdžio, tačiau etnografinės tradicijos šioje materialinės kultūros srityje tebėra gyvos ir šiandien. Per ekspediciją buvo užpildyta 314 anketų.

A. Vyšniauskaitė birželio 1—liepos 31 d. apie šiuolaikinius vestuvių papročius rinko medžiagą Kapsuko, Prienų, Šakių, Vilkaviškio rajonuose. Ekspedicija turėjo uždavinį atlikti visų 1960—1979 m. susituokusiųjų šeimų anketinę apklausą Vilkaviškio raj. „Šeimos“, Kapsuko raj. „Šešupės“, Prienų raj. Zemaitkiemio ir Šakių raj. Lenino kolūkiuose; taip pat stebėti, aprašyti, fotografuoti ten ekspedicijos metu vyksiančias vestuves, rinkti dokumentinę medžiagą. Pastebėta, kad darosi iškilingesnė vestuvių pramoginė dalis (gausėja palydos, svotų, svečių). Vestuvių išlaidos siekia iki 3000 rublių. Reikšmingesnis piršlio ir svočios vaidmuo. Užfiksuota daug naujovių ir tradicinių vestuvinių apeigų momentų. Pagal anketą surašyta 404 šeimos, padaryta 90 aprašų, surinktos 34 pieštos butelių etiketės, gauta 61 fotonuotrauka, nufotografuota 400 vestuvinių momentų.

A. Daniliauskas birželio 1—rugspjūčio 31 d. tyrė pramonės darbininkų dvasinę kultūrą Kaune, Šiauliuose, Kapsuke. Išryškėjo darbininkų kultūrinio gyvenimo pakilimas, pagal demografinius ir socialinius rodiklius diferencijuotas kultūrinių vertybių vartojimas. Medžiaga apie papročius rodo, kad lietuvių darbininkų vestuvės iš esmės yra artimos bendrajai liaudiškai tradicijai, turinčiai ankstesnių kaimietišκών vestuvių iš-takas; bet jos turi ir naujų savitumų. Vestuves siekiama atšvęsti kuo iškilmingiau. Ir kartu pastebima jų supaprastėjimo tendencija. Galima konstatuoti, kad suartėja įvairių tautybių miestiečių vestuviniai papročiai. Per ekspediciją užpildyta 1100 anketų, padaryta 50 etnografinių brėžinių, 30 nuotraukų, 50 aprašų kultūros, papročių ir kitais etnografiniais klausimais.

P. Kalnius rugsėjo ir spalio mėn. toliau rinko medžiagą apie šiuolaikinę pramonės darbininkų šeimą Kaune ir Elektrėnuose. Lietuvos VRE ir Kauno J. Greifenbergerio gamyklose buvo užpildyta 60 anketų. Be to, buvo renkami papildomi duomenys Kauno „Drobės“, J. Greifenbergerio, „Elektros“ gamyklų kadru skyriuose apie demografinę šių žmonių sudėtį ir šeimyninę padėtį. Buvo padaryta apie 20 lentelių ir 30 aprašų.

Iš viso per etnografines ekspedicijas padaryta: 1) aprašų ir užpildyta anketų — 2735 vienetai, 2) brėžinių ir piešinių — 386 lapai, 3) nuotraukų — 2516 kadru, spalvotų skaidrių — 100 kadru.

I. Butkevičius